

Kristina Gverić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 069.5:371.381](497.521.2)
371:069.5](497.521.2)

Primljeno: 28. 1. 2021.

Prihvaćeno: 5. 3. 2021.

Stručni članak

ZBIRKA KOJU STVARAJU UČENICI I NASTAVNICI – ZBIRKA RADOVA UČENIKA I NASTAVNIKA HRVATSKOGA ŠKOLSKOG MUZEJA

Sažetak

Radom je predstavljena Zbirka radova učenika i nastavnika. Proizašla je iz prve muzejske zbirke Hrvatskoga školskog muzeja, Zbirke nastavnih sredstava i školske opreme. Kao samostalna, izdvojena je 2011. izmjenama Statuta Muzeja. Izdanje "Darovi Hrvatskom školskom muzeju" svjedoči da se građa Zbirke prikupljala i u prvim godinama postojanja Muzeja. Nadalje, Zbirka je analizirana sadržajno s naglaskom na likovno stvaralaštvo, ručni rad učenika, ali i ostale muzejske predmete koji zadovoljavaju kriterije koje Zbirka pred njih postavlja.

Ključne riječi: Hrvatski školski muzej (Zagreb)

Zbirka radova učenika i nastavnika, likovni radovi, ručni rad, bilježnice, zidne novine, muzejske zbirke

1. O gradi bez Zbirke

Građa današnje Zbirke radova učenika i nastavnika prikupljala se, kao i sva ostala građa Hrvatskoga školskog muzeja, i prije samoga osnutka Muzeja 1901. godine. Možda naziv tada jedine muzejske zbirke, Zbirke nastavnih sredstava i školske opreme, nije zadovoljavao sadržajne karakteristike građe, ali radovi tadašnjih učenika i nastavnika koji su darovani Muzeju u nju su vrijedno pospremljeni. Do 2011. građa Zbirke bila je dio Zbirke nastavnih sredstava i školske opreme, radova učenika i nastavnika te likovnih radova. Izmjenama i dopunama Statuta Muzeja 2011. građa te velike i sadržajno iznimno opsežne Zbirke dijeli se na tri manje zbirke, od kojih jedna nosi današnji naziv Zbirka radova učenika i nastavnika.

2. Prikupljanje građe

Podatke o tome da se velika količina građe Zbirke radova prikupila u prvim godinama postojanja Muzeja pronalazimo u popisima donirane građe u prvom katalogu Muzeja (Medved, 1901) te izdanju *Darovi Hrvatskom školskom muzeju*. U *Darovima* preko kratkih izvještaja pratimo kako su se prikupljala sredstva i građa od 12. listopada 1900. do kraja 1911. godine. U tu svrhu organizirane su zabave u korist Školskoga muzeja te prigodni koncerti, druženja, ples, tombola. Takva događanja bila su česta u školama diljem Hrvatske toga vremena.

*Darovi Hrvatskom
školskom muzeju*

“U Zagrebu, u subotu 8. veljače 1902. – (Darovi ‘Hrv. Školskom muzeju’). I. iskaz g. 1902. P.N. Marija Pinterović, rav. više djev. Škole u Osijeku: vrlo poučnu zbirku slavonskih rasplita i pripleta. (...) Amalija Basariček, umir. ravn. učit. u Zagrebu: nekoliko krasnih predmeta narodnih radnja. Marija Šir: izradila je uzornik rasplita iz vinkovačke okolice i dva predmeta za školsku obuku u puč. Školi prema uzorcima narodne tehnike iz vinkovačke okolice.” U prvim godinama nakon osnutka u Muzej je pristiglo pravo bogatstvo ženskoga ručnog rada, vezova, čipke, rasplita, pripleta.

Darovi svjedoče da su pristigla i dva herbarija Adolfa Časteka: “U Zagrebu, u subotu dana 7. ožujka 1903. – (Darovi ‘Hrv. školskom muzeju’). II. iskaz od god. 1903. G. Adolf Častek, slušatelj sveučilišta u Zagrebu, darovao dva herbarija i jedan kineski nacrt.” Toga dana pristigle su i krasnospisne radnje: “G. Makso Jurčić, ravnatelj više pučke u Križevcima, krasnospisne radnje od g. 1844. iz jedne ‘horvacke’ škole u bivšoj Krajini.”

Jedne subote u siječnju 1904. i Ivan Brixy¹ darovao je dva modela iz *slōjd* radnji. Dvije godine poslije stigla je i prva muzejska građa iz dječjih vrtića: “Gdjica. Josipa Žitković, ravnateljica gradskog zabavišta u Zagrebu 7 slika različitih radnja za zabavište, opremljenih u lepim okvirima.”

Iste te 1906. “gđa Milka Štampfelj, učiteljica u Sisku, svoju bogatu zbirku narodnoga veziva upotpunila je s 21 tablom osobito karakterističnih, ponajviše starijih uzoraka narodnoga veziva iz okolice sisačke. Svim darovateljima srdačna hvala!”

Godine 1925. započinje i izložbena djelatnost Hrvatskoga školskog muzeja,² koja je utjecala na razvoj i širenje današnje Zbirke radova učenika i nastavnika. Izložbama se prikupila velika količina vrijedne i za to vrijeme suvremene građe. Prvenstveno se to odnosi na likovno stvaralaštvo učenika, likovnih pedagoga, ali sustavno se prikupljala i druga vrsta građe.

---

1 Ivan Brixy (Brinje, 28. lipnja 1851. – Zagreb, 5. ožujka 1929.), pedagog.

2 Dana 1. listopada 1925. u prostorima Hrvatskoga školskog muzeja otvara se “Kulturno historijska izložba grada Zagreba u spomen 1000. godišnjice Hrvatskog kraljevstva”. Izložba je trajala do 22. studenog iste godine, a pobudila je velik interes među učenicima zagrebačkih pučkih škola te postala jedna od najposjećenijih izložaba u Zagrebu do tada.

Važnije izložbe kojima su prikupljeni radovi za Zbirku bile su one s temom školstva za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe³, izložba “Saobraćajni odgoj u osnovnoj školi”⁴, “Seljačka buna u likovnim radovima učenika osnovnih škola SRH”⁵, “Dječje ilustracije priča Ivane Brlić-Mažuranić”⁶, “Zagreb u slobodi”⁷, izložba “Kviskoteka u HŠM-u”⁸ kao i mnoge druge.

Izložbenom djelatnošću, likovnim natječajima i brojnim marketinškim akcijama povećavao se muzejski fondus.

Izložba *Kviskoteka u HŠM-u*, 1991.

3. Sadržajna analiza

3.1. Likovno stvaralaštvo

Iznimno važan, ali i najveći dio Zbirke čini likovno stvaralaštvo učenika, učitelja i profesora preko kojega se može pratiti razvoj likovne kulture u školama. Prolazeći po Zbirci, saznajemo mnogo o temama koje su okupirale misli naših prethodnika, o općedruštvenim temama (svjetska otkrića, priroda koja nas okružuje), ratnim temama (svjetski ratovi, Domovinski rat) ili političkim temama (socijalizam, komunizam).

Prikupljanjem takve građe u prvi plan postavljamo dijete kao umjetnika, stvaratelja. Brojni likovni pedagozi bili su suradnici i darovatelji Muzeja, a radove njihovih učenika s posebnom pažnjom čuvamo u našim čuvaonicama. Spomenimo Augusta Posilovića⁹ i dva albuma likovnih radova učenika šegrtskih škola iz Zagreba nastalih 1928. godine (HŠM Mp 5576, HŠM Mp 5578). Branko Ružić¹⁰ darovao je 1986. godine 146 likovnih radova učenika koji su objavljeni i na kojima temelji svoj rad u knjizi

3 Izložbama “Školstvo za vrijeme NOB-a” (24. – 30. 4. 1949.) i “Školstvo za NOB” (30. 8. – 30. 9. 1954.) Muzej je za Zbirku radova prikupio oko 40 muzejskih predmeta, pretežno dječjih likovnih radova.

4 Izložbom kojom je prikupljeno više od 100 muzejskih predmeta prikazan je razvoj prometnoga odgoja u predškolskim i školskim ustanovama na razini tadašnje Socijalističke Republike Hrvatske, njegovo tadašnje stanje i perspektive za daljnji razvoj.

5 Godine 1973. Školski muzej pridružio se obilježavanju 400. godišnjice Seljačke bune. Na izložbi je prikazano 120 radova djece i učenika, koji su izabrani od čak 3500 radova koji su na adresu Muzeja pristigli iz cijele Hrvatske.

6 Izložba se održavala od 16. travnja do 30. kolovoza 1974. godine. Održana je u povodu 100. godišnjice rođenja Ivane Brlić-Mažuranić. Na izložbi je izloženo 108 radova učenika iz 80 osnovnih škola s područja Zagreba i bliže okolice, izabranih od čak 3133 rada pristigla na natječaj u organizaciji Muzeja.

7 Još jedna izložba koja je rezultat likovnoga natječaja u organizaciji Hrvatskoga školskog muzeja otvorena je 6. svibnja, a mogla se razgledati do 30. lipnja 1975. godine.

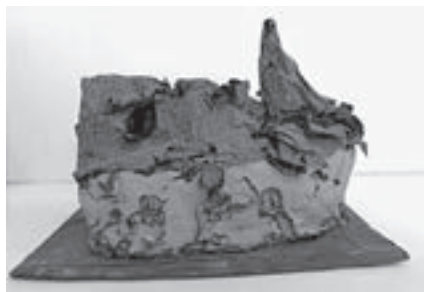
8 Izložba radova TV gledatelja “Kviskoteka u HŠM-u” (1990.).

9 August Posilović (Ivanić-Grad, 21. lipnja 1846. – Zagreb, 24. listopada 1935.), hrvatski crtač i slikar.

10 Branko Ružić (Brod na Savi [danas Slavonski Brod], 4. ožujka 1919. – Zagreb, 27. studenog 1997.), hrvatski kipar.

*Naš profesor crtanja –
drug Ružić i ja,*
Roman Rogulja,
Zagreb, 1953. – 1959.
(HŠM Mp 2756)

Poslije bombardiranja, Vanja Stamenković,
Kutina, 1992. (HŠM 46997)

Crtež, Eugen Erlich, Kraljevska
vježbaonica učiteljske škole, Zagreb,
1921. (HŠM Mp 5538/7)

Djeca crtaju (Ružić, 1959). Josip Roca¹¹ bio je čest suradnik i prijatelj Muzeja, a danas u čuvaonicama čuvamo mnoštvo radova na koje je svojim velikim znanjem utjecao ili čiji je autor.

Brojni muzejski predmeti nose i divne osobne priče koje su zapisane pri darovanju ili otkrivene tijekom procesa obrade. Primjerice 1991., dok je u Hrvatskoj trajao Domovinski rat, dječak Vanja ostavio je iza sebe svoje roditelje, oštećeni dom i svoju Osnovnu školu Švarča u Karlovcu te sigurnost pronašao u Kutini. Od studenoga 1991. pohađao je Osnovnu školu Mate Lovraka te je pod vodstvom svoje, za njega nove, učiteljice Lidije napravio rad simboličnoga naziva “Poslije bombardiranja”. Upravo taj rad pronašao je svoj put do Hrvatskoga školskog muzeja, gdje je danas trajno sačuvan. Vanja je u međuvremenu postao doktor znanosti, a bio je i suradnik našega muzeja.

Istaknimo još nekoliko zanimljivosti. Prije točno sto godina, 1921., nastali su likovni radovi u učionici Kraljevske vježbaonice učiteljske škole u Zagrebu koji se u čuvaonici čuvaju pod brojem HŠM Mp 5538. Među njima je i rad tada osmogodišnjega Eugena Erlicha¹², poslije poznatoga građevinskog inženjera koji je, među ostalim, radio na konstrukciji Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog te na konstrukciji tribine stadiona Maksimir u Zagrebu. Njegov kolega, učenik iz iste učionice, bio je poznati ginekolog Drago Vrbanić¹³, koji je ostvario veliku karijeru na tom polju. Unutar Zbirke čuvamo čak tri njegova rada koja su nastala dok je kao devetogodišnjak pohađao Kraljevsku učiteljsku školu u Zagrebu. Dječaci Drago i Eugen te davne 1921. nisu znali da je pred njima bogata karijera, ali njihovi su učitelji njihov rad, u tom trenutku likovni, već tada prepoznali kao iznimno vrijedan te ga predali u ruke Hrvatskoga školskog muzeja. Nadamo se da će za sto godina naši nasljednici moći za nas konstatirati da smo činili isto to.

11 Josip Roca (Šibenik, 7. studenog 1922. – Zagreb, 16. kolovoza 2016.), hrvatski slikar i likovni pedagog.

12 Eugen Erlich (Erlich, Ehrlich) (Zagreb, 14. ožujka 1913. – Zagreb, 22. rujna 2003.), građevinski inženjer.

13 Drago (Dragutin) Vrbanić (Karlovac, 21. listopada 1912. – Osijek, 22. listopada 1996.), ginekolog i porodničar.

3.2. *Ženski i muški ručni rad*

Na prostoru Hrvatske za početak i razvoj obrazovanja u ženskom ručnom radu važnost imaju crkveni redovi, a ono se posebice razvija nakon dolaska milosrdnica u Zagreb sredinom 19. stoljeća. U isto vrijeme osnivaju se i brojne svjetovne obrtne, učiteljske i stručne škole za žene. U Školski muzej godinama su pristizali i pristizu primjerci koji pokazuju kakvo se bogatstvo stvaralo na tom nastavnom predmetu. Unutar Zbirke čuva se nekoliko predmeta nastalih u Samostanskoj školi u Zagrebu tijekom 70-ih godina 18. stoljeća, primjerice uzornici uzlanja (HŠM Mp 174) i uzornik mreškanja (HŠM Mp 173). U čuvaonicama se brinemo i o brojnim uzornicima veza, pletenja, čipke s kraja 19. stoljeća, ukrasnim mapama za pisma, a unutar stalnoga postava nalazila se i ogrlica od čipke, rad učenice iz Kraljevske zemaljske ženske stručne škole u Zagrebu (HŠM Mp 169), kao i prekrasan umjetnički rad koji prikazuje kale slikan iglom (HŠM Mp 152).

Ogrlica od čipke (HŠM Mp 169)

Dječaci su svoje radove izrađivali u urarskim, drvorezbarskim, košaraškim i ostalim obrtnim školama. Krajem 19. stoljeća uvodi se poseban odgojni ručni rad za dječake – *slōjda*, koji se pojavio u Švedskoj u drugoj polovini 19. stoljeća. Osmislio ga je August Abrahamson, a u naše škole dovodi ga profesor Ivan Brixy. Učio se kao obavezan predmet u učiteljskim školama na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Zbirka čuva mnoge radove nastale tijekom trideset godina rada na nastavi *slōjda*, koliko se zadržao u našim školama.

*Pariška soba*¹⁴, zasebna cjelina stalnoga postava Hrvatskoga školskog muzeja, kao najveće dostignuće do kojega se u radu s učenicima došlo, svjedoči o važnosti takva rada u školama i potiče nas da tim putem nastavimo i u budućnosti.

3.3. *Krasnopisanke, pisanke, bilježnice*

U radove učenika ubrajamo i sve ono što se nosilo u školskoj torbi, a čije su stranice ispunjavale dječje ruke. Tako u Zbirci pronalazimo brojne krasnopisanke, pisanke, zadaćnice, crtanke, informativke, bilježnice iz svih nastavnih predmeta, radne bilježnice i ostalo.

Veliku donaciju primili smo i od gospodina Nenada Moačanina¹⁵ 2001. godine. U čuvaonicama danas čuvamo čak 107 bilježnica nastalih u vrijeme njegovoga školovanja s prijelaza iz 50-ih u 60-e godine 20. stoljeća.

14 *Pariška soba* iznimno je vrijedna kulturno-povijesna cjelina kojom se školstvo Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije predstavilo na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900. godine. Historicistički namještaj izradili su, po nacrtima arhitekta Hermana Bolléa, učenici Kraljevske zemaljske obrtne škole u Zagrebu, a akvarele s motivima školskih i kulturnih ustanova naslikali su poznati hrvatski likovni umjetnici.

15 Nenad Moačanin (Zagreb, 1. ožujka 1949.), hrvatski povjesničar (specijalist za područje hrvatske povijesti za osmanske vladavine) i prevoditelj.

Spomenar Vilme Samsa (HŠM 43075)

iz Slovenije. Spomenar ima korice od plavoga baršuna i 46 listova. Prepun je crteža, suhoga lišća, pjesmica, lijepih tekstova ispisanih rukom. Spomenar je dar Anđelke Stipčević iz 2018. godine (HŠM 43075).

3.4. Zidne novine

U školama su popularne i danas, a posebno su bile zanimljive učenicima u drugoj polovini 20. stoljeća, zidne novine. To je zoran, poučan, ali prije svega zabavan način rada s učenicima vezano uz određene teme iz raznih nastavnih predmeta, aktualna događanja i slično. Zbirka radova čuva ih četrdesetak. Teme koje se na njima mogu pročitati raznovrsne su, od građenja omladinske pruge, ljubavi prema domovini i drugu Titu, proslava Praznika rada, šaljivih crteža i poruka uz njih do ljetovanja, važnosti tjelesne kulture, tekstova o godišnjim dobima i školskim putovanjima.

3.5. Viktorija Potočnjak i njezina zidna početnica

Mnogi predmeti nalaze se na granici koju postavljaju nazivi zbirki. Jedan je od takvih primjera i zidna početnica učiteljice Viktorije Potočnjak, koja bi se zbog svoje uloge mogla svrstati u Zbirku nastavnih sredstava i pomagala, ali zbog činjenice da ju je izradila jedna učiteljica za potrebe svojega rada mjesto može pronaći i u Zbirci radova učenika i nastavnika. Početnica je nastala tijekom školske godine 1956./1957. u II. osnovnoj školi u Draškovićevoj ulici u Zagrebu. Opremljena je slikama iz dječjega života, a ispod slika se nalazi tekst u pjesmi ili prozi pisan jednostavnom formom. Za svoj rad učiteljica Potočnjak dobila je brojna odlikovanja, nagrade i priznanja. Samo u ove dvije navedene zbirke čuva se pedesetak radova koje je trajno darovala Školskome muzeju 1985., godinu dana prije smrti.

Zidne novine, Dežanovec,
1948. (HŠM 31792)

4. Zaključna riječ

Zbirka radova učenika i nastavnika danas ima preko 11 000 muzejskih predmeta. Heterogena je, slojevita i sadržava mnoštvo različitih predmeta, od ispunjenih stranica herbarija, estetski besprijeekornih krasnopisanki, bilježnica, zadaćnica, emocijama ispunjenih spomenara do predmeta nastalih na nastavnim predmetima muški i ženski ručni rad, uzornika, vezova, čipke, predmeta iz košaraških, urarskih i obrtnih škola i ostalog.

Zbirka će nastaviti pratiti trendove. Prikupljat će se radovi koji svojim sadržajem svjedoče o vremenu u kojem su nastali. Nadamo se da će Muzej ponovno započeti i s izložbenom djelatnošću u vlastitim prostorima, da će ponovno biti domaćin izložbama odgojno-obrazovnih ustanova iz cijele Hrvatske. Upravo su to trenuci u kojima se uspostavlja najčvršća poveznica muzeja i publike, a za Zbirku radova učenika i nastavnika to podrazumijeva i jamči poveznicu Zbirke i njezinih stvaratelja.

Crtež Mjeseci u godini – Ožujak,
Viktorija Potočnjak, Zagreb,
1956./1957. (HŠM 31788)

IZVORI I LITERATURA

1. *Darovi Hrvatskom školskom muzeju*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
2. Dokumentacija o izložbama Hrvatskoga školskog muzeja.
3. *Hrvatska enciklopedija (online)*. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/>.
4. *Hrvatski biografski leksikon*. (2009-2020). Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”.
5. Hrvatski školski muzej – Inventarna knjiga Zbirke radova učenika i nastavnika.
6. *Hrvatski školski muzej 1901. – 2001. : stalni postav*. (2001). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
7. Maroević, I. (1993). *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Filozofskoga fakulteta.
8. Medved, J. (1901). *Hrvatski školski muzej – njegov postanak i uređenje*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
9. *Naredba od 24. kolovoza 1875. godine br. 2949 kojom se izdaju naukovne osnove za obće pučke i gradjanske škole u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. (1875). Zagreb: Tiskara Narodnih novinah.
10. Pleše, B. (1971). *Sedamdeset godina Hrvatskog školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
11. Rapo, V. (2001). *Čipka u školi*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
12. Rapo, V. (2003). *Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
13. Rapo, V. (2004). *Muški ručni rad u pučkim, stručnim, građanskim i učiteljskim školama kontinentalne Hrvatske*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.

14. Rapo, V. (2012). *Kolorirane litografije : ilustrativna nastavna pomagala u zbirkama Hrvatskoga školskog muzeja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
15. Ružić, B. (1959). *Djeca crtaju : priručnik za učitelje, nastavnike likovnog odgoja i roditelje*. Zagreb: Školska knjiga.

Kristina Gverić, Zagreb

A COLLECTION CREATED BY TEACHERS AND STUDENTS – CROATIAN SCHOOL MUSEUM’S COLLECTION OF STUDENTS’ AND TEACHERS’ WORKS

Summary

This paper presents the Collection of Students’ and Teachers’ Works. It originates from the first museum collection of the Croatian School Museum – the Collection of Teaching Tools and School Equipment. In 2011, the Museum’s Constitution was amended to define this collection as an independent one. The “Donations to the Croatian School Museum” publication shows that the materials comprising the collection were also collected in the initial years of the museum’s existence. Furthermore, the Collection’s substance was analyzed with an emphasis on visual art creativity, students’ handicrafts, as well as other museum objects meeting the relevant criteria for inclusion in the Collection.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
Collection of Students’ and Teachers’ Works, visual artwork,
handicrafts, notebooks, bulletin boards, museum collections